

УДК 35.078.1+342.9

С. М. Брайченко

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Розкрито зміст понять доказів та доказування в адміністративному процесі, проаналізовано судову практику щодо дотримання задекларованих у КАС України презумпцій винуватості відповідача – суб'єкта владних повноважень. Досліджено теоретичні конструкції категорії «доказування», сформульовані вітчизняними та зарубіжними науковцями. Визначено особливості доказування в адміністративному процесі порівняно з цивільним та господарським, а також процесом розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Багатоаспектність теми доказування та її недостатня розробка обумовлюють необхідність здійснення комплексного дослідження процесу доказування та доказів в адміністративному процесі.

Концептуальні ідеї конституційних положень полягають у тому, що судовий розгляд має стати обов'язковим й універсальним методом розв'язання всього спектру соціальних конфліктів, підставою яких є спір про право або інші проблеми застосування права. У зв'язку з цим слід пам'ятати про важливість вчинення процесуальних дій у ході розгляду справи відповідно до норм господарського процесу.

Аналіз наукових праць у сфері доказування в адміністративному судочинстві дає підстави поділити їх на дві умовні групи: по-перше, наукові коментарі до КАС України, в контексті яких наводяться наукові пояснення до відповідних статей, що регулюють доказування. Це праці таких учених, як С. В. Ківалов, О. І. Харитонов, О. М. Пасенюк [1, с. 187–223], В. К. Матвійчук, І. О. Хар [2, с. 488–580], Р. О. Куйбіда, О. А. Банчук, І. Б. Коліушко, Р. І. Корнута, В. А. Мириченко, О. М. Пасенюк, В. Г. Перепелюк [3, с. 335–386]; по-друге, навчальні посібники, присвячені адміністративному процесу України, Є. Ф. Демського [4, с. 146–158], А. Т. Комзюка, В. М. Бевзенка, Р. С. Мельника [5, с. 272–298], В. І. Перепелюка [6, с. 204–228] та ін., які розглядають доказування як розділи до КАС України.

Зокрема, А. М. Ніколенко зазначав, що у процесуальній науці не тільки господарського, але й цивільного і кримінального процесу не

припиняються дискусії щодо понять доказування і доказів, мети, суб'єктів доказування, природи спеціальних правил доказування, особливостей доказування за окремими категоріями справ та ін. [7, с. 6]. розглядаючи загальнотеоретичні аспекти доказування, Д. О. Бочаров зазначав, що проблема визначення системного статусу доказового права потребує комплексного підходу до доказування. Він наголошував, що існують лише окремі наукові розвідки, присвячені специфіці доказування в адміністративному процесі, серед яких виділяв праці учених Е. В. Додіна, О. М. Круглова, В. К. Шкарупи. Проте доцільно зазначити, що ці дослідження присвячені КУПАП, а не КАС України.

Наведене дає можливість зробити висновок, що доказування в адміністративному судочинстві України є мало дослідженим, переважно частиною загального підходу до наукового обґрунтування КАС України.

Хоча, як зазначає група науковців (О. А. Банчук, І. Б. Коліушко, Р. І. Корнута, Р. О. Куйбіда, В. А. Маринченко, О. М. Пасенюк, А. Г. Перепелюк та інші, інститут доказів (або інакше – доказів і доказування) має велику специфіку в адміністративному судочинстві. Незважаючи на багато спільних рис із аналогічним інститутом в інших видах судочинства, насамперед у цивільному, інститут доказів в адміністративному процесі є одним із тих, що суттєво відрізняється. Така відмінність обумовлена дією принципу офіційного з'ясування всіх обставин справи, а також презумпцією вини відповідача [3, с. 335].

У проблемі оцінки доказів юридичні питання переплітаються з проблемами теорії, логіки, психології та інших наук [8, с. 34]. Оцінка доказів розглядається не лише як логічна операція, а як складовий матеріал усього процесу доказування, що значною мірою регульований нормами процесуального права [9, с. 196].

Оцінка доказів судом є розумовою діяльністю, тому підлягає закономірностям загального процесу пізнання і законам логіки, своєю метою має встановлення істини. Правова сторона оцінки доказів виражається в тому, що логічні операції здійснюються суб'єктами адміністративно-правових відносин; вивченню підлягають лише дані, отримані у передбаченому законом порядку; мета оцінки не вільна, а визначена законом [10].

Результат оцінки завжди виражається у вчиненні процесуальних дій. Такими процесуальними діями, як правило, можуть бути рішення суду в формі ухвал (наприклад, ухвала про надання суду додаткових доказів).

Стосовно теоретичного визначення категорії доказування найбільш поширеними є точки зору, сформульовані М. Штефаном, В. Комаровим, В. Матвійчуком, Ю. Гамбаровим, Д. Азаревичем, Т. Яблочковим та ін.

Так, М. Штефан під доказуванням визначає процесуальну і розумову діяльність суб'єктів доказування, яка здійснюється в

урегульованому процесуальному порядку і спрямована на з'ясування дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін, установлення певних обставин шляхом ствердження юридичних фактів, зазначення доказів, збирання, витребування, дослідження і оцінки доказів [11, с. 249].

Як подання для аналізу суду певної інформації про певні події, дії або стан (юридичні обставини), що здійснюють суб'єкти, які беруть участь у розгляді справи, визначають доказування В. Матвійчук, І. Хар [2]

Про своє бачення доказів В. Спасович писав: «Коли ми пізнаємо певні явища, коли зі споглядання зв'язку і відносин між предметами доходимо до відомого переконання, то називаємо ті дані, які породили у нас це переконання, доказами» [12].

Згідно зі ст. 69 КАСУ доказуванням є надання суду будь-яких фактичних даних, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що мають значення для прийняття правосудного рішення. З огляду на специфіку та призначення адміністративного процесу, судовий розгляд справи ведеться не на засадах змагальності (як це відбувається в цивільному та господарському процесі), а з елементами судового слідства. Суд займає активну позицію, уповноважений з власної ініціативи витребувати докази, визначати факти, що потребують доказової бази.

Доказування включає в себе визначені для різних видів процесу елементи. Так, для цивільного та кримінального судочинства загальноприйнятим є виділення в доказуванні таких елементів, як збирання, перевірка та оцінка доказів; у справах про адміністративні правопорушення виокремлюють виявлення, процесуальне оформлення та дослідження доказів. Особливістю адміністративного процесу є регламентація процесу доказування з покладенням обов'язку доводити правомірність своїх рішень, дій чи бездіяльності відповідача – суб'єкта владних повноважень. Тобто у справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень діє презумпція винуватості відповідача.

Забезпечення прав людини, яка захищає їх (права) в судовому порядку від порушень з боку органів державної влади, через презумпцію винуватості суб'єкта владних повноважень не є унікальною конструкцією національного законотворця. Так, у країнах СНД інституту доказового права в оновленому регулюванні у порівнянні з нормами ЦПК України властиві в основному спільні положення при наявності окремих особливостей.

Питання, що не лежить на поверхні та заслуговує на увагу в темі дослідження отримання інформації з доказів. Серед класифікації доказів є поділ їх на усні та письмові. До письмових доказів незалежно від того, первісні вони чи похідні, існує низка вимог щодо дотримання порядку засвідчення копій документів. Оригінали письмових доказів, що є у справі, повертаються судом після їх дослідження, якщо це не шкодить розгляду справи (оціночна категорія

– на розсуд суду), або після набрання законної сили судовим рішенням. У справі залишається засвідчена суддею копія письмового доказу. І прямо не вказаним у законі є питання про консультації спеціаліста у справі. Важливо підкреслити, що пояснення та консультації особи в статусі спеціаліста у процесі не повинні розглядатися суддею як докази, такі пояснення мають статус поради.

Непоодинокими є судові рішення з таким формулюванням мотивувальної частини: «Відповідач по справі, не з'явившись у судові засідання, на виконання вимог ст. 71 КАС України, не надав суду доказів на підтвердження правомірності своїх дій».

Тут підкреслимо, що ненадання суду доказів правомірності своїх рішень та дій суб'єктом владних повноважень стало підставою для прийняття судом рішення, що є остаточним і оскарженню не підлягає.

В той же час, у разі, коли позивач не надає суду належним чином оформлену доказову базу на підтвердження фактичних обставин справи, суди мають право прийняти рішення в формі ухвали про залишення позову без руху, оскільки в такому разі не виконується вимога ч. 2 ст. 106 КАС України.

Підбиваючи підсумки, підкреслимо, що, крім теоретико-правового визначення категорій доказування, доказів та їх класифікації, не менш важливим для судової практики є питання фактичного надання сторонами доказів своїх правових позицій. Незважаючи на те, що в адміністративному судочинстві запроваджена презумпція винуватості відповідача – суб'єкта владних повноважень, адміністративні суди мають право не відкривати провадження за позовами з безпідставними (бездоказовими) звинуваченнями та вимогами.

Список літератури: 1. Кодекс адміністративного судочинства України : наук.-практ. комент. / [за ред. С. В. Ківалова, О. І. Харитонової ; Ківалов С. В., Харитонova О. І., Пасенюк О. М. та ін.]. – Х. : Одиссей, 2005. – 552 с. 2. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України : в 2 т. – Т. 1 / [за заг. ред. В. К. Матвійчука ; В. К. Матвійчук, І. О. Хар.]. – Вид. 2-ге, змін. та доповн. – К. : Алерта ; КНТ, 2008. – 787 с. 3. Кодекс адміністративного судочинства України : наук.-практ. комент. / [за заг. ред. Р. О. Куйбіди]. – Вид. 2-ге, доповн. – К. : Юстиніан, 2009. – 976 с. 4. Демський Е. Ф. Адміністративно-процесуальне право України : навч. посіб. / Е. Ф. Демський. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 496 с. 5. Комзюк А. Т. Адміністративний процес України : навч. посіб. / Комзюк А. Т., Бевзенко В. М., Мельник Р. С. – К. : Прецедент, 2007. – 531 с. 6. Перепелюк В. І. Адміністративний процес. Загальна частина : навч. посіб. / В. І. Перепелюк. – 2-ге вид., змін. і доповн. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 368 с. 7. Ніколенко Л. М. Доказування в господарському судочинстві : навч. посіб. / Л. М. Ніколенко. – О. : Фенікс ; Суми : Ун-тська книга, 2007. – 415 с. 8. Шкарупа В. К. Доказування та докази в адміністративно-примусовій діяльності органів внутрішніх справ (міліції) : монографія / В. К. Шкарупа. – К. : Укр. акад. внутр. справ, 1995. – 163 с. 9. Михеєнко М. М. Про предмет і засоби доказування в кримінальних справах // Проблеми розвитку кримінального про-

цесу в Україні: вибрані твори / М. М. Михеєнко. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – С. 196–210. **10.** Умнова О. Дослідження та оцінка доказів в адміністративному судочинстві / О. Умнова // Юридичний вісник України. – 2007. – № 47. – С. 9. **11.** Штефан М. Й. Цивільний процес / М. Й. Штефан. – К. : Ін Юре, 1997. – 608 с. **12.** Спасович В. Д. О теории судебно-уголовного доказательства в связи с судоустройством и судопроизводством / В. Д. Спасович. – СПб., 1861. – С. 7–8.

Надійшла до редколегії 30.08.2012

Раскрыто содержание понятий доказательств и доказывания в административном процессе, проанализирована судебная практика по соблюдению задекларированных в КАС Украины презумпций виновности ответчика – субъекта властных полномочий. Исследованы теоретические конструкции категории «доказывания», сформулированные отечественными и зарубежными учеными. Определены особенности доказывания в административном процессе в сравнении с гражданским и хозяйственным, а также процессом рассмотрения дел об административных правонарушениях.

Maintenance of concepts of proofs and proving in an administrative process is exposed, judicial practice in relation to the observance declared in Code of the Administrative Rule-Making of Ukraine presumption of guiltiness of defendant – subject of imperious plenary powers – is analysed. The theoretical constructions of category of «proving», set forth by home and foreign scientists, are investigational. The features of proving are determined in an administrative process by comparison to civil and economic, and also to the process of consideration of cases about administrative offences.